

ԱՆԱՏԻՏ

Հ Ա Ն Դ Ի Ս Ս Մ Ս Ե Ս Ց

ՍԶԳՍՅՈՒՆ, ԳՐԱԿԱՆ, ԳԵՂԱՐՈՒԵՍԱԿԱՆ

Ե. ՏԱՐԻ

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ

ԹԻՒ 12

ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԵԱՆ ԱՐՈՒԵՍԸ

—•—

Իր թերթին նույնմբերի թիւին մէջ, Պ. Չե-
րազ յօդուած մը նուիրած է իմ Chants Popu-
laires Arméniens գրքին. այդ յօդուածը
կը պարունակէ քանի մը քննադատութիւններ
իմ այդ աշխատութեանս մասին, բայց զրուած
է ազնիւ ոգիով մը զոր ես առողջինն եմ զնահա-
տող. լուրջ եւ անմաղձ քննադատութիւնը
անհունապէս օգտակար եւ բեղուն զործ մըն
է, եւ ոչ ոք զայն կը սիրէ ու յարգէ ինծիչափ.
Եթէ Պ. Չերազ իմ — ինչպէս եւ ուրիշ գոր-
ծիչներու — նկատմամբ իր բոլոր արարքնե-
րուն եւ գրութեանց մէջ այդ յօդուածին ոգին
զրած ըլլար, իր մասին երբեք գործածած
չդիտի ըլլայի այն բացատրութիւնները ու-
րոնց ինքզինքը դժբախտաբար արժանացուց.
Իր գիտողութիւններուն մասին կ'ուզեմ կար-
ծիքս յայտնել. ուրովհետեւ՝ ջանալով ցոյց
սալ ինչ որ ըստ իս ճիշդ է կամ անճիշդ այդ
գիտողութեանց մէջ՝ ասիք պիտի ունենամ
կարգ մը զեղեցկադիտական շահեկան հարցե-
րու վրայ յայտնել մէկ քանի խորհրդածու-
թիւններ:

••

Հայ ժողովրդական երգերու ֆրանսերէն
թարգմանութեան հատորս (ինչպէս եւ այն հա-
տորները զոր այսուհետեւ պիտի հրատարակեմ)
«գիտական» աշխատութիւն մը չէ. անոր մէջ
տիրապետող զեղեցկագիտական ձգտումն է.
Գիտեմ թէ ի՞նչ է գիտական աշխատութիւն
մը, եւ յարգանքս այդ կարգի աշխատութեանց
համար՝ երբ լրջօրէն դիտական են՝ անսահման
է. բայց երբեք գիտունի, բանասէրի դործ
կատարելու յաւակնութիւնը չեմ ունեցած.
Իմ զերս զեղեցկագիտական ոլորտին մէջ է.
Բանասիրական հարցերու վրայ խօսած ատենս
իսկ, յաճախ՝ չհղեցկադիտական տեսակէտէն
է որ զանոնք կը նկատեմ, որովհետեւ ամէն
խնդիր այդ տեսակէտին յիշայ ենթարկուիլ.
այն եղանակն իսկ որով կ'ըմբռնեմ հայրենա-
սիրութիւնը, զեղեցկագիտական հակումներուս
մէջ ունի իր աղբւրքը Արդ. այլասեւ գործե-
րու շփոթումը անախորժ է ինծի (որովհետեւ
անզեղեցկագիտական է). զեղեցկագէտը պէտք
է անշուշտ հուռա ըլլայ. գիտական աշխատու-
թիւններէն օգտուի. որպէս զի իր շէնքին իրր
հիմ ծառայող իրողութիւնները գիտական սը-
խանքներ չպարունակեն. գիտունին գործն ալ
աւելի պայճառ ու կատարեալ կ'ըլլայ, եթէ
ճշմարտութիւնը գտնուի. իր ջանքին միացնէ
նաեւ իր ձեռք ձգած արդիւնքները բացառ-
րելու համար հարկ եղածին չափ արտայայ-

ուսման արտահայտի հմտութիւնն Այս անհրաժեշտ փոխառութիւններէն զատ, երկու ոլորտները լաւագոյն է որ պահպանեն իրենց որոշ անկախութիւնը եւ իրարու խառնուելով իրենց ուրոյն նկարագիրը չեղծանելով (Chants Populaires Arméniens հատորս յօրինելու եւ անոր ներածութիւնը գրելու ատեն, ոչ ֆորքլորագէտի, ոչ ալ պատմաբանի գեր էր որ առաջագրած էի կատարել, այլ՝ ամէն բանէ առաջ՝ պեղեցկագիտական գործ մը՝ իմ նպատակս էր ֆորանաական լեզուով վերականգնողական հայ աշուղներու քերթուածները՝ այն ձեւով որով ես զանոնք կ'ըմբռնեմ, եւ ներածութեան մէջ՝ զիս մոլոր ձգտումն էր լայն համապատկերով մը թարգմանել իմ անձնական «սոսկաւորութիւն» հայ ցեղին նկարագրին, պատմական գերին, գեղեցկագիտական հոգեբանութեանը վրայ)։

Յաջողած եմ այսո՞ւ ձգտումն համաձայն գործ մ'արտադրելու։ Ահա միակ հարց որուն պէտք էր պատասխանել այս աշխատութիւնը քննող մը։

Պ. Զերազ իմ դործս քննադատած է որպէս թէ բանասիրական աշխատութիւն մ'ըլլար ան, եւ ըստ այնմ ըրած է իր գիտողութիւնները։ Ատոր համար է որ անոնք մեծ մասամբ անճիշդ են։ Այսպէս՝ կը մեղադրէ ինծի ներածութեան մէջ՝ յիշած չըլլալ այն բոլոր անձերը որ հայ գրական էջերու եւրոպական թարգմանութիւններ հրատարակած են ինձմէ առաջ՝ բանասիրական աշխատութեան մը մէջ ասի իրօք անհրաժեշտ պիտի ըլլար, բայց գեղեցկագիտական գործի մը մէջ՝ աւելորդ։ պիտի ստիպուէի այդ պարագային յիշել ոչ միայն Պ. Արզար Յովհաննէսեանի առաջնորդութեամբ կատարուած պատուական հրատարակութիւններն ու Պ. Զերազի «L'Arménie»-ին մէջ կեւեցած թարգմանութիւնները, այլ եւ Մխիթարեանց Կարոպետ Վ. Շահնազարեանի, Լանկուայի, Տիւրուբի, Պրոսէի, Վեսելովի քերի եւ ուրիշ այլ քան հայ եւ օտար գրողներու աշխատութիւնները։ ինչ որ ոչիտի հար-

կարելի չի՝ այդ թուով ըրած ատենս՝ այդ նախորդ աշխատութեան քննադատութիւնն ալ ուրուագծել, եւ ասի իմ ներածութեանս ողջոյն ու նիւթին հետ կապ չունեցող եւ զայն ապաւորելուօրէն ծանրաբեռնող hors-d'oeuvre մը պիտի ձեռագնէր(1)։ Այդ թուումն ու քննադատութիւնը պէտք է կատարէ բանասէր մը, որուն գուծը պիտի ըլլայ հայ գրականութիւնը Ներսիսային ծանօթացնելու բոլոր ջանքերուն ամբողջական ցուցակը կազմել եւ այդ ջանքերէն իւրաքանչիւրին առաւելութիւններն աւթելու թելները երկւան հանել։

Կան քանի մը գիտողութիւններ Պ. Զերազի յօդուածին մէջ՝ որոնք ճիշդ են ինչպէս հայոն առմենբու։ Յովհանէս Այթնի, Զէյթունի հայտութեան մէջ Վիթթօի կարեւոր գերին մասին իմ գրածներուս նկատմամբ իր գիտողութիւնները, Դալով Աիւլէյմանիէն կառուցանող Սինան խալֆային հայկական ծագման, ի լրոյ միայն իմացած եմ զայդ, եւ զրական փաստ չունիմ։ Նաուսի համար Պինդեան ղերասանապետն է որ ինծի յայտնած էր թէ Սիրիացի կաթողիկ հայ մըն էր ան, եւ կ'ենթադրէի թէ Նաուսը անձնապէս ճանչցած, անոր թատրոնին մէջ երկայն ատեն խաղացած այդ ղերասանին առած տեղեկութիւնը ճիշդ ըլլալու է։

Բայց կասկածը զոր Պ. Զերազ կը յայտնէ վաւերականութեանը վրայ՝ «Je suis un roseau élané» տողով, անհիմ է։ այդ քառեակը քաղած եմ Լեւոն-Նախիջեւանի սոսններ, երգեր եւ զրոյցներ աւուշտով գրեցիկէն զոր յօրինած է Պ. Գէորգ Տիգրանեան, Նոր-Նախիջեւանցի մը։ Պ. Զերազ այդ նոյն քառեակը թրքերէն լեզուով իմացեր է եղեր Պոլսոյ հայ ընտանիքներու մէջ, ասի ապացոյց

(1) Պ. Զերազ ինքն ալ, Սայաթ-Նովայի եւ Դուբեանի բանաստեղծութեանց թարգմանութիւնները «L'Arménie» մէջ հրատարակած ատեն, իմ, առաջ կատարուած նմանօրինակ աշխատութիւններէն եւ ոչ մէկը չէ յիշած։

մը չէ անոր հայկական ծագումը չունենալուն, ոչ ալ նոր-նախնիքեանի մէջ ժողովրդականացած չըլլալուն: զիսկեք որ հայ աշուղները կ'երգեն թէ՛ հայերէն եւ թէ՛ տաճկերէն: Եւ շատ հաւանական է որ այդ քառեակը (ինչպէս ա՛յնքան ուրիշ երգեր) երկու լեզուով ալ գոյսւթիւն ունենայ, ասոնց դադրելու հայկական ստեղծագործութիւն մը կամ զէթ հայ ժողովրդին մէջ տարածուած երգ մ'ըլլալէ:

Պիլիսաոր դրողութիւնը դոր Պ. Զեբազ կը ներկայացնէ եւ որուն վրայ մասնաւորապէս կ'աւգիծ խօսիլ, թարգմանութեանցս «հաւատարմութեան» մասին իր յայտնած կարծիքն է: Պ. Զեբազ, Քուլակի բնագրէն եւ իմ թարգմանութիւններէս քանի մը կտոր ղէմէ ղէմ դնելով, թարգմանութեան մէջ տառական հարադատութիւն չգտնուիլը կը մեղադրէ ինծի, Այդ մեղադրանքը անարդար է: Եւ Պ. Զեբազ զայն պիտի չընէր եթէ նկատած ըլլար գործին «զեղեցկագիտական» հանգամանքը: Բառասէր մը, ֆոլքլորագէտ մը բառ առ բառ պիտի թարգմանէր բնագիրը, որովհետեւ անոր նպատակն է այդ բնագրին մէջ արտայայտուած «զաղափարները» նոյնութեամբ ճանչցնել իր հայրենակիցներուն, կամ անոնց մէջ ցոլացած բարբերը, աւանդութիւնները ուսումնասիրել, անոնց մէջ երեւցած յատկանշական ստուածութիւնները վերլուծել: այդ տարբեր գործ է նիթէ թարգմանութիւնը միշտ ու միմիայն այդ միջոցով հայ աշուղներէս մէջ փճացնել ու ժիւղելու ժամանակ: Ինծի համար, թարգմանութիւնը լեզուէ մը ուրիշ լեզուի մը փոխադրել է գրուածք մը, պահելով ոչ միայն անոր պատկերներն այլ եւ անոր «կենդանութիւնը»: այսինքն ձեռական հրապոյրին բոցը՝ որուն չիջումով ու եւէ գրուածք ղիակ կը դառնայ ալլելու: Թարգմանութիւնը պէտք է տայ այն հասարակութեան որուն համար կը կատարուի

բացարձակապէս այն նոյն տպաւորութիւնը զոր բնագիրը կը գործէ զայն արտագրող ժողովրդին վրայ: արդ, այդ արդիւնքին հասնելու համար, թարգմանիչը պարտաւոր է բառական թարգմանութիւնէ խորշիլ: Բնագիրը, երբ մանաւանդ ստանաւոր է, կամ կշտաւոր արձակ, —ինչ որ գրեթէ նոյն բանն է,—ունի իր զաղափարներուն հրապոյրին հետ, իր տաղաչափական երաժշտութիւնն ալ, իր բնիկ բառերու գիտութեամբ զուգահորէթիւններով յառաջ եկած ձայնական կամ պատկերական խաղերը, իր լեզուական ինքնատուրի եւ բառական թարգմանութեան մէջ անփոխանցելի շնորհը: արտոնք բոլորը զատապարտուած են ջնջուելու՝ միջոցական թարգմանութեան մը մէջ: Կան դարձուածքներ, սլոտիկներ, բառերու զուգահորէթիւններ, որոնք բնագրին մէջ սերուն են, դիւրմբունքի եւ հանելի են զայն արտագրող ժողովրդին, որովհետեւ այդ ժողովրդին մտքին մէջ յիշատակներ կ'արթնցնեն, անոր բարբերուն կը համապատասխանեն, անոր լեզուին մասնաշաղկուածութիւնները կը ներկայացրեն: Կան տողեր ալ որոնք, շնորհիւ տաղաչափութեան հրապոյրին կամ բառական չիւտքի սերունութեան՝ գեղեցիկ են ընայրին մէջ, մինչ տառապէս թարգմանութիւնով օտար լեզուի մը՝ իրենց քերականաւ: Կան թերութեան կամ զաղափարի տկարութեան ներքին արատը երեւան կը հանեն (եւ ասիկա մեր գրականութեան մէջ մասնաւորապէս շատ յաճախադէպ երեւոյթ մըն է):

Այս բոլորը պէտք է ի նկատի ունենայ թարգմանիչը (եւր աղուեստագէտ մըն է)՝ պէտք է հաշուէ ինչ որ կը կորսնցնէ բնագիրը օտար լեզուի մը փոխադրուելով, եւ այդ կորուսածին «տեղը լեցնէ», որպէսզի բնագիրը՝ իր նոր լեզուին մէջ՝ իր ինքնատուրի կենանք եւ ուժը պահպանէ: փոփոխութիւններ, յաւելումներ, յապաւումներ պէ՛տք է ընել ուրեմն, եւ ատոնք անհրաժեշտ են՝ «նոյն իսկ հաւատարմութեան տեսակէտով», որովհետեւ տառական թարգմանութիւնն է որ բուն ան.

հաստատարին է, մինչ թորգմանութիւնը՝ զոր
ևս կ'ըմբռնեմ, միակն է որ հարազատ կարե-
նայ համարուել, Տասական թարգմանութիւնը
չը նմանի սպաննուած ու զօնուած անասուն-
ներու զոր բնական զիտութիւնը մուսկոնե-
րու մէջ կը ցուցադրեն. անոնք կը ծառայեն
գլխական ուստ միասնութեանց, բայց անկե-
զան են եւ չեն հետաքրքրեր այն որ կեանք
կը փնտռէ իսկ ունէ կենդանի (հարցն ալ
մէկտեղ հաշուելով)։ որ մէկ կլիմայէ ուրիշ
կլիմայ, մէկ միջավայրէ ուրիշ միջավայր կ'
փոխադրուի՝ ատկուած է փոփոխութիւններ
կրելու, որոնք զինքը հիմնապէս չեն կրնար
ալլակերպիլ, բայց զինքը կը ներդաշնակեն
նոր միջավայրին հետ՝ նոյն իսկ իր կեանքը
պահպանելու համար։

Այս ձեւով կատարուած թարգմանութիւններ
չառ քիչ կան, — որովհետեւ ճշմարիտ արուես-
տագէտ մը քիչ անգամ յանձն կ'առնէ իր ու-
ժերը թարգմանութեան մէջ զործածել, բայց
այն թարգմանութիւնները որ այս ձեւով կա-
տարուած են ճշմարիտ արուեստագէտներէ,
հոյակապօրէն յաջողած են։ Եւ այդ պարտ-
զային կարելի է նոյն իսկ անճիշդ գտնել
օրնադրել թարգմանութեան մէջ միշտ կը
կորսնցնէն ասածը. օրինակ, իտլար Փոփ
գործը, Պոպլերէն թարգմանուած. Պոպլերէն
ֆրանսերէնը բացարձակապէս հաւասարած է
Փոփ անգլիերէնին՝ շանրի Հայնէ, ինքն իսկ
թարգմանելով իր գործերէն մէկ քանին, հարկ
տեսած է փոփոխութիւններ ընելու՝ կեանքը
պահպանելու համար (եւ ասոր համար է որ
Հայնէի գործերուն թարգմանութիւնները
ա՛յնքան կենդանի են)։ Փոփոխութիւններ
զոր անհրաժեշտ կը նկատեմ, անշուշտ սահ-
ման մը եւ չափ մը ունին, եւ այդ սահմանն
ու չափը կը ապրքերի թարգմանուած գործին
տեսակին համեմատ ընէր թարգմանուած ինչ-
նախօք ու գիտակից մեծ հեղինակի մը լրբին է,
ինչպէս Նիքսթրի մը, Միլտոնի մը. Ռասին
մը, Տանթի մը, Լէոֆարտի մը, Կլոթի մ
գործը, — թարգմանելը սկսելով եղածին չափ-

պէտք է ջանայ « վերարտադրել » հեղի-
նակին ոճը (որովհետեւ այդպիսի հեղինակ-
ներու մօտ՝ ամէն ինչ շահեկան է, նոյն իսկ
թերութիւնները), ու պէտք է թարգմանու-
թիւն մէջ ցուցնէ հեղինակին անձնական
ոճին բոլոր մասնայատկութիւնները, ասանց
նկատի ունենալու թէ անոնք համաձայն են
կամ ոչ բարձրուն, կամ ճշակին այն հասա-
րակութեան որուն լեզուով կը թարգմանուին.
պէտք է միայն խորշիլ տառապէս թալգմա-
նելէ ինչ որ բնագրին մէջ՝ լեզուական բնիկ
աստիճաններ կամ գայն արտադրող մոզովբա
գին մէջ սովորական դարձած բացատրութիւ-
ններ ու պատկերներ են եւ հեղինակին անձ-
նական ատկոյանքներն թիւնը չեն ատոնց տեղ
պէտք է դնել լեզուական այն աստիճանները,
բացատրութիւնները եւ պատկերները որոնք
ատոնց բուն համար, մէկը կ'կազմեն այն
լեզուին մէջ ուր այդ գործը կը թարգմանուի։
Այս տեսակետով՝ արեւելեան բանաստեղծներու
եւրոպական — մասնաւոր ֆրանսական —
թարգմանութիւնները բնիկ նրապէս շատ յա-
ռի են, որովհետեւ այդ թարգմանութիւնները
կատարողները ընդհանրապէս չափազանց կը
փոփոխեն բնագիրը, դայն իրենց հասարակու-
թեան ճշակին բոլորովին համաձայնեցնելու
համար՝ անկից կը յապաւեն այնպիսի մասեր
որոնք, թէպէտ արեւելոյցիս տարօրինակ ու
եւրոպական հասարակութեան համար անսովոր,
իրենց յատուկ ղեկեցիկութիւն մը ունին սա-
կայն, եւ բնագրին ինքը ուրոյն գոյնը կազմող
անհրաժեշտ սարքերէն են. այսպէս, օրինակի
համար, ինչպէս թիւն ֆրանսերէն թարգմանու-
թիւնը՝ Երօլայիս, Կրոյօի կողմէ կատարուած,
եւ անգլիերէն թարգմանութիւնը՝ Էտուարտ
Հ. Ալլէնի ձեռքով կատարուած, շատ վար
են բնագրէն, որովհետեւ անոր շատ մը ղեկե-
ցիկ պատկերները, ուսեղ ու ցայտուն աստ-
թիւնները (որոնք լանաստեղծին հագին
բղիւս են եւ ոչ թէ պարսկականութիւններ
ընդ) իրենց կ'ազդէնարուած չեն ու (եւ արժ-
գոյն) բացառութիւններով փոխանակած են

(ինչ որ իրաւ է թէ՛) յաճախ իրենց պարսկապիտու Գեան տկարութեանն ալ յառաջ եկած է) :

Իսկ երբ անկատար , անաւարտ , անորոշ , խառնակ գործեր են որ կը թարլմանուին , ինչպէս՝ ժողովրդական բանաստեղծութիւններ , թարգմանիչը պարտաւոր է իր կողմէ շատ բան զնեկ՝ որպէսզի թարլմանութիւնը կենդանի ըլլայ : Գ. Ձերազ եթէ փոխանակ միայն Քուլակի կտորները բաղդատելու , հասորին բոլոր քերթուածները բնագրին հետ բաղդատել , բաւական երկայն չարք մը պիտի գտնէր « բանական » անհարազատութեան :

Նախ , ոչ ոք կ'ապահովէ թէ աշուղական բանաստեղծութիւնները ճիշդ աշակէն էին յղացուած իրենց բուն հեղինակներէն՝ ինչպէս ժոյճոր մեղի հասած են բերնէ բերան անցնելով կամ ձեռագիրներու միջոցով : Միեւնոյն երգը որ քանի մը դաւառններու մէջ միանգամայն կ'երգուէ , աւարիք է իւրաքանչիւր դաւառնի մէջ . միեւնոյն բանաստեղծութիւնը զգալի փոփոխութիւններով կը ներկայանայ ամէն մէկ ձեռագրի մէջ : Ամէն աշուղ - ուրիշ երգը իւրացուցեր աւ երգեր է , իրմէ բան մը աւելցուցեր կամ անկից բան մը պակսեցուցեր է : Ամէն ընթորինակի միեւնոյն բանն է ըրեր : Այս քառորն առջեւ , ի՛նչպէս պահանջել թարգմանիչն տառական հաւատարմութիւն , եւ ի՛նչու մանաւանդ թարգմանիչը , ինքզինքը նկատելով (ինչ որ լուազայն տեսակէտն է) իրմէ նոր աշուղ մը , իր նախորդներուն ընթացքին չհետեւի , եւ իրեն հասած աւանդը նոր հասարակութեան մը ներկայացուցած ատեն՝ անոր կենդանութիւնը պահպանելու համար անոր մէջ փոփոխութիւններ չմտցնէ : Փոփոխութիւնները զոր մտցուցած եմ , երբեմն արդիւնք եղած են միեւնոյն երգին արգէն գոհուած աշուղան ձեռքտուն բաղդատութեան . երբեմն ալ յապաւած եմ կտորներ , որոնք ետքէն աւելցուած են թուած ինծի եւ կտորին ներդաշնակութիւնն աւելցուցեր որ իր միակ կտոր հասարակութեան են հայրենի հաւարածուններու մէջ , եւ երկուք , երեք

բաժնած եմ , կամ մէկ մասը միայն առած եւ միւսները ձգած եմ (եւ վստահ եմ որ ասով աւելի մօտեցած եմ սկզբնական հեղինակին արտադրութեանը , որովհետեւ իրարու վրայ ետքէն բարդուած եւ առանց տրամաբանական կապի իրարու խառնուած երգեր շատ կան մեր հասարակութեան մէջ) : ամէն ինչ որ հայկաբանութիւն է , կամ մեր մէջ հասարակ տեղիք գտնած բացատրութիւն (որ՝ նոյնութեամբ թարլմանութեան)՝ անհասկանալի պիտի ըլլար օտար հասարակութեան մը) համարժէք ֆրանսական առութիւններով եմ թարգմտուած . տաղանքական , լեզուական բնիկ հրապոյրներուն կորուստը դարմանելու , եւ անոնցմէ զրկուելով յաճախ շատ վտանգաւոր տափակութիւն մը երեւան հանող տղերք պարտուելու համար՝ ըրած եմ ամէն ինչ սր . կարելի է , որպէսզի այդ բանաստեղծութիւնները իրենց ֆրանսական տարագրին մէջ ունենան ձեւական ներդաշնակութիւն (թարգմանութեան մէջ ոտանաւորի փոխարէն յաճախ կշռաւոր արձակ , երբեմն անյանց ոտանաւոր՝ եւ գործածած) , վառ եւ կենսաւոր ոճ ունենան , թարմ ու արոփուն ըլլան վերջապէս՝ որպէս ի՛կ յղացուած ըլլային հայ աշուղներէ որոնք հայերէն մտածած բայց ֆրանսերէն արտայայտած ըլլային : Բոլոր այս աշխատութեան մէջ — որ զիս թիրեւս աւելի յոյնացուցած է քան ինքնուրոյն աշխատութիւններէս շատերը — երբեք չեմ յապաւած ինչ որ՝ բնագրին մէջ՝ ինքնատեղ , հայագրոյժ համի ու գոյնը կը կաղմէ . փոփոխութիւններս այդ հայկական եւ աշուղական գրոյմէն միշտ հաւատարմ եմ մնացած ու եթէ երբեմն բնագրին սեղմ մէկ ասութիւնը բացատրած եմ աւելի քան կաղապարած , այդպէս եմ ըրած որովհետեւ բանաստեղծութեան լեզուական լիարժեքութիւնը , եւ իմ նպատակս ըլլալով ցոյց տալ հայ մտքին աւտարութեանը « զեղեցկութիւնը » , չէի կըրնար յաճախ առնել այդ տեսակ մը դաւաճա-

նութիւնը թէ՛ իմ նպատակն զէմ եւ թէ՛ նոյն իոյ թարգմանած երգերուն հեղինակներուն զէմ:

Իմ բուն նպատակն էր—կը կրկնեմ—համազել եւրոպական ամենէն նրբաճաշակ գեղագետները՝ թէ հայկական «Ինքնուրոյն» բանաստեղծութիւն մը կայ, եւ թէ այդ ինքնուրոյն բանաստեղծութիւնը ունի բարձր գեղեցկութիւններ: Եւ անկեղծ ու փաղաքական կարծիքները զոր յայտնեցին շատ հեղինակաւոր եւրոպացի գեղագէտներ, որոնք թէ՛ ինքզինքնին խորապէս հրապուրուած զգացին այդ բանաստեղծութեանց ձեւական գեղեցկութեանն եւ թէ՛ անոնց մէջ զոտան մինչեւ ցարդ ծանօթ արեւելեան բանաստեղծութիւններէն տարբեր, ինքնուրոյն, հայազրոյմանկարագիր մը, կը խրախուսեն զիս մտածելու թէ ճիշդ զոր թափած եմ բոլորովին ձախողած չէ: Գաղով այն կարծիքին զոր պիտի յայտնէին մեր երանելի աշուղները (եթէ յառնէին իրենց դարաւոր քունէն ու հրաշքով մը յանկարծ ֆորսներէն հասկնալով կարգային թարգմանութիւններս), այդ կարծիքէն բնաւ վախ չունիմ: Ինծի կը թուի թէ անոնք պիտի օրհնէին զիս:

ԱՐՇԱԿ ԶՊԳՆԵԱՆ

ՉԱՅ ԷԶԵՐ

Մեր հին աշուղներու բանաստեղծութեանց մէջ, կնոջ գեղեցկութիւնն ու սիրոյ զաղցը թիւրիւն երգող էջերը անթիւ են: Կան ալ սակայն անոնց մէջ կտորներ, բարեբախտաբար շատ սակաւաթիւ, ուր գեղեցիկ սեռը չարաչար կը դատաւիտուի ու կը քարկոծուի: Երբեք, կրօնականներէ զրուած, կը թարգմանեն այն անմարդկային ու աղեղ կնասեցութիւնը զոր քրիստոնեայ զգնաւորական միտքը յղացած է: Եւսօր կը հրատարակենք այդ անհայտ երգերէ հիւրը մը, մին անձանօթ հեղինակէ մը՝ (թէպէտեւ, չար կանանց զէմ) մասնաւորապէս, բայց կը զղացուի որ ատու-

լութիւնը կը տարածուի ամբողջ կնութեան վրայ), միւսը, Տէր Թովհաննէսէ (հաւանականաբար Թովհաննէս Թլիւրանցիէն), կնասեաց եւ կնասպաշտ միանգամայն՝ ըստ որում կինը կին կը մնայ եւ կամ կը զաղրի կնութեանէ՝ արբուհի կամ Աստուածածին դառնալու համար:

ՏԱՂ ՎԱՍՆ ԶՍՐ ԿԱՆԱՆՏ

Է՛ մարդ, աղօթք արա՛յ՝ յէրակ,
Որ այլ չգայ քեզ փաթերակ:
Զար կինն դեւ է հակառակ,
Կամէր շինել զքեզ խայտառակ:

Է՛ մարդ, դու մի՛ վառեր կրակ,
Յօտար երկիր լինար առակ,
Թէ դու շառնուս մեղաց ճարակ,
Բարեաց լինիս դու օրինակ:

Է՛ մարդ, դու կա՛ց ի պատու իրան,
Կինն է քարի օձի նման:
Ոյ որ հայի, խոցէ մահուան,
Դիւաց շինէ ասպնջական:

Է՛ մարդ, դու իմ խրատոյս լըսէ՛,
Ի չար կնոյէ ըզքեզ պահէ՛:
Լաւ որ թէ օձն ըզքեզ խայթէ,
Պահ թէ չար կին զքեզ համբուէ:

Է՛ մարդ, լսէ՛, մի՛ լինիր խել,
Լկտի կանանց մի՛ տար թարել:
Կինըն կոչէ զքեզ իւր արեւ,
Յետոյ շինէ գերեզման:

Է՛ մարդ, տեսեր զգեւըն պոռնիկ,
Կամի շինել զքեզ խեղճ իկի,
Նայ դու եղար քաջամարտիկ,
Դիւըն հերձի որպէս ըլտիկ:

Է՛ մարդ, պատրաստ կա՛ց եւ արթուն,
Կինն է դաղան կատաղի շուռն:
Թէ զքեզ տանի հետ իւր ի տուն,
Նա կու կապէ մօտ յիւր կատուն:

Է՛ մարդ, աղւոր զաշերդ քաց,
Կին՛ լեզի՛ մոխրով խառնած: